

**MIBEKO
YA BA PAYA**

**LIBOSO
YA POLISI ?**

MAKOMI YA EBANDELI

Mikakatano ya kimvuka (lisanga ya bato) mpe bozangi kondima ekolo ya lisanga ya batu pona bosomi ya ekolo oyo ezali na misala mpe politiki ya makasi ezali komema bato na bokangami esika moko mpe na koboya lisanga. Na tango lisanga ezali komimonisa, ezali komonana malamumu te mpe suka na yango bakonzi bazali koboya yango. Bokangami ya politiki ya kotala makambu ya ba paya oyo bazali kosenga lisungi na mboka mosusu mpe boboyi batu oyo bazali na bolingo ya koyamba ba paya ezali moko ya ndakisa oyo ezali komonana.

Etonga yango moko mpe li na mikakatano, na bobungisi kimonkonzi (nguya) mpe bosolo. Nioso ezali koleka lolenge ete Etonga (Etat) ezali ko kokanisa nguya na ye na makambo etali lisanga ya batu, na ekonomi mpe mokili mobimba, na maloba ya makasi mpe ezaleli ya mabe. Botieyi mbongo mingi na misala ya lokumu oyo etali bokengeli ya batu mpe mboka na lolenge mosusu elingi koloba misala ya polisi. Misala oyo esimbami na maloba mpe makanisi ya molende na oyo etali bokebi yango ezali kotinda bomoni ya mituna ya bokebi ya nzoto kasi ya lisanga te lolenge ya mitungisami ya motuya ya batu mpe politiki.

Lolenge nioso ya makambu ezali na bosomi penza te ezali pona kolembisa lisusu ba paya oyo bazali kofanda na Belgique. Na ko yeba ete yango ezali pasi mingi soki azangi mukanda na mboka oyo.

Mosala oyo etali « **Régionale Picardie Laïque du CAL** » ezali pona kopesa ba paya oyo bazali na mboka makasi ya kozua ba sango ya solo pona mibeko na bango na botosi ya solo pona bo moto na bango mpe pona kopesa bango elikya ya mabombami ya solo na oyo etali nioso ya luyalu.

Soki **mokanda ya Matthieu Beys**, ezali eloko ya motuya pona basali oyo bazali na esanga mpe bana mboka oyo bazali kosunga mpe kozala mikolo na mikolo na batu oyo bazali ba paya. Ye kutu azali lisusu kutu na komitungisama makasi mingi koleka ba paya bango moko.

Na nioso wana, bobaloli munoko na monoko mosusu mpe epanzaneli ya mukanda oyo esalemi kaka pona mibeko ya ba paya, **Régionale Picardie Laïque** ye azali kaka kozela pona kosunga mpe bobateli mibeko na batu oyo bazali mingi na mikakatano na mboka na biso.

Pona ko koma na nioso wana, ba eteni ya misala pe bokaboli mayele to makanisi ezali kosalema na ba oyo bazali na mikanda ya malonte te. Pona kolakisa mpe kosunga bango na oyo nioso etali mibeko ya motuya.

Misala nioso oyo ezali likambo oyo etali etapi ya politiki : na yango, **Régionale Picardie Laïque** azali na boboyi ya solo na biyano ya bokebi oyo epesami na mituna etali bosengi lisungi (asile) mpe pona ba paya.

SOMMAIRE

1. BA PAYA NA BA MBOLO MBOLO	5
2. ETUNI MIKANDA NA NDELO YA MBOKA (FRONTIÈRE)	9
3. MITUNA NA LIKAMBO ETALI LIBALA YA LOKUTA	15
4. BOKANGAMI PE EKANGELAMI YA MIKANDA NA BA OYO BAZANGI MIKANDA	21 31
5. ESALELI NA MAKASI NA TANGO YA BOBENGANI	39
6. BAZANGI MIKANDA MPE NA BA OYO BAZUI ETUMBU YA MIBEKO	41
7. ESENGELI KOLOBA PONA KOBUNDELA MIBEKO YA BA PAYA	

MIBEKO
YA BA PAYA
LIBOSO
YA POLISI ?

1. BA PAYA NA BA MBOLO MBOLO

SOLO, na koloba, na zali na mibeko ndenge moko liboso na polisi, lolenge ya moto nioso soki na zali mopaya, ata kutu na zali na mukanda te. « Kozanga mukanda » yango elingi koloba te ke na zali na mibeko te. Mibeko nioso ya motuya oyo ekomani ezali pe na solo na ba oyo « bazangi mikanda » : Epekisami ya boniokoli et bokangi ya solo te, mibeko ya bomoyi pe ya libota.

KASI, soki nazali na mitindo te ya kofanda na Belgique, na kobika te, na tango nioso na kutani na polisi na lolenge moko soki na tuni bango po na funda po mutu asali ngai mabe, bokangemi, to mitindo ya kobengama na mboka, to ekangemi na kuku, to kozongisa na mboka na ngai epayi na wuta (to mboka mosusu ekoki ko ndima ngai).

NAZALI NA MIBEKO NDENGE MOKO LIBOSO NA POLISI SOKI NAZALI MOPAYA TO KOZANGA MIKANDA ?

NAZALI MUTU YA MABE PO NA ZANGI MIKANDA ?

SOLO, na kozala na mikakatano na elobeli na ekangemi to na ekatela-ni ya mabe na ba konzi ya mboka mikolo mwambe to sanza misato na boloko, pe amende, bongo molakisa ya mabe na l'Etat po kaka na zali na mukanda te na Belgique. (Elingi koloba ke na kozala na mibeko te, kasi yango ezali denge moko te soki nazali na mukanda moko te ya kofanda na mboka oyo to soki yango esi esili ngala to na kozela ba bandela yango).

KASI, na misala, bakoki ko pesa ngai etumbu te soki kaka na zangi mukanda ya solo. Mbula Matadi (l'Etat) azali na mitindo te ya kopesa ngai etumbu, ata kutu kotia ngai na boloko pona kozanga mukanda. Yambo ya koyebisa ngai na bozongi na kimia to kozua ba ezaleli mosusu. (lolenge kotia na kuku oyo ekangama) na lolenge ya koluka ndenge nini ya kozongisa ngai, to na makasi.

■ *Tiré du manuel de Mathieu Beys*

2.
ETUNI MIKANDA
NA NDELO
YA MBOKA
(FRONTIÈRE)

NA NDELO NINI YA MBOKA BAKOKI KOTUNA NGAI MIKANDA ?

Ba mbolo mbolo bakoki kotuna ngai mikanda, ndenge ba lingi, soki na zali kokatisa ndelo ya libanda ya eteni ya Schengen. Ezali na zomi na misatu esika ya bokati ndelo ya libanda ya Belgique : Efandeli pepo motoba (Bruxelles National, Deurne, Ostende, Gosselies, Bierset, Wevelgem) libongo motobo (Anvers, Gand, Nieuport, Blankenberge, Ostende, Zeebrugge) pe na nzela ya machini = Eurostar na gare ya Bruxelles-Midi.

Na solo, (soki mibeko epesami), ba mbolo mbolo ba koki soki muke te kotuna mikanda soki nazali koleka ba ndelo ya kati ya mboka (ndelo ya mabele ya France, Allemagne, Luxembourg, to Pays-Bas) pe soki na bimi libanda ya machini (train) to na pepo kowuta na eteni ya Schengen.

KASI, etuneli ya mikanda na ndelo ya kati ya mboka ekoki kopesama kaka soki na tango « ya mobulu makasi po na oyoekoki kobebisa kimia ya batu to kozangisa kimia ya kati ». Pona ngonga to tango molayi ya mikolo tuku na misatu to soki « mobulu ezali komonana makasi ». Soki ezali likolo ya mikolo tuku na misatu.

L'Etat (bakonzi ya mboka) ba koki kobakisa mikolo soki mobulu ezali kobakisama mpe esengeli ayebisa bana mboka mokano ya kobandela kotuna mikanda, kaka soki ba raisons ya botuni mikanda na tango ya ebundeli ya ndembo na Europe na 2000 pona kokengela ba kumbisi bato oyo balinga ndembo. →

Na lolenge misusu, mbolo mbolo akoki kotuna ngai mukanda na mbalakata na kati ya eteni ya mboka oyo ezali pene pene na eteni ya ndelo ya mboka. (Soki ezali etuneli ya mabe te). To na libongo to na efandeli pepo, la lolenge ke mbolo mbolo azali kozua ngai lokola mutu ya mabe po azuaki mitindo na lolenge ya bokebi ya batu to na ba paya.

■ *Tiré du manuel de Mathieu Beys*

Yango ezali kaka soki na zali muana ya mboka ya mo moko ya ba zuani 28 mboka ya U.E to soki na zali muana ya libota ya mutu oyo azali na U.E (mobali to muasi to ndeko akomama, to muana na se ya 21 ans to oyo azali na se ya mitindo ya muana mboka to mobali to uasi, to moninga, to parent oyo azali na charge ya muana oyo aza na U.E. to muasi to mobali to ndeko to te.

Soki na zali muana ya mboka ya U.E. to moko kati na libota ya muana mboka ya U.E. (ata kutu mboka na ngai) mbolo mbolo « akotuna mikanda na ndenge ya muke. Ndakisa etuneli ya muke pe na lombangu po na koyeba solo ya mukanda » nde ye mutu akopesa ngai mitindo ya kokatandelo ya mboka. Na yango mbolo mbolo akolinga ayeba soki ezali ya lokuta. Mbolo mbolo akoki pe kotuna na BNG (banque de données nationale générale) to na Europa lokola SIS (Système d'information Schengen) pona kotala soki na zali mutu ya mobulu, na tango oyo tozali, to mobulu na ngai ezali makasi pona bokebi ya kati ya mboka, bana ya mboka to na bo ndeko ya mboka na mboka ». Kasi boyebi wana ezalaka ya mukolo na mukolo te.

Soki nazali muana ya U.E te to ndeko na kati ya libota ya nzinga nzinga te, mbolo mbolo akotala mikanda na bozindo na ekoteli pe na bibimi ya eteni ya Schengen. →

MBOLO MBOLO AKOTUNA NINI SOKI NAZALI KOKATA NDELO YA MBOKA ?

Bakotala lisusu :

- Soki na lekisi mikolo te oyo bapesaki ngai
- Ekoteli to ebemeli na ngai na eteni ya Schengen (mbata to cachet na buku passeport)
- Emoniseli ya posa ya bofandi na ngai (mukanda ya invitation to visite familiale, to emoniseli ya Tourisme to mukanda ya misala na ngai)
- Emoniseli ya bozui na ngai pe makoki na ngai
- Soki makoki na ngai pona ko tambola na ngai, biloko na ngai oyo na memi, to ngai moko ekoki kobulangisa ba susu te, bokebi na kati ya mboka, bo peto ya batu, to ba relation internationales na kati ya moko ya mboka ya lisanga » (na kotala BNG (Banque des données nationales générale) » Na kotala SIS soki eza na motuya.

■ *Tiré du manuel de Mathieu Beys*

BAKOKI KOZUA BILEMBO YA MISAPI NA NGAI NA TANGO YA ETUNELI MIKAN- DA NA NDELO YA MBOKA ?

SOLO, soki na ye kosenga ebombameli to soki na zali na visa ya ngonga moke. Ba mbolo mbolo bakoki kotala soki bilembo ya misapi na ngai ezali penza ko kokana na mutu oyo asengi visa. Bilembo ya misapi wana ezuamaki na Ambassade pe ezali na kati ya Système d'informations na kati ya visa, « VIS (système d'information sur les visas) ».

**MIBEKO
YA BA PAYA
LIBOSO
YA POLISI ?**

3. MITUNA NA LIKAMBO ETALI LIBALA YA LOKUTA

BA mbolo mbolo bakoki kobanda mituna soki ba zali komona été makanisi ya ndeko kati ya ba oyo babali ezali pona kosala lisanga ya tango ya molayi te ; kasi ezali kaka pona kozua oyo ya motuya na oyo etali bofandi na mboka » yango ba bengaka libala ya lokuta (mariage en blanc).

Mituna ekoki kosunga na ba nzela oyo :

- Kopesa ngai etumbu pona sanza moko to sanza misatu ya boloko pe na kofuta mbongo (amende)
- Koboya libala to na makanisi ya kofanda esika moko.
- Koboya sima ya bosali libala to kofanda esika moko.

Na solo, ba pokusi (to mbolo mbolo), ba kozua ba sango nioso epayi ya ndeko ya pembeni, kolo ndaku, to mokengele ndaku, mikaboli mikanda ya poste, ba teki biloko, na commune, na libota (ex molongani na ngai ya kala, bana na ngai, ba témoins ya libala).

NA TANGU NINI BAKOKI KOBANDA MITUNA PONA BOLINGO NA NGAI (TO LIBALA NA NGAI) ?

LOLENGE NINI MITUNA ELEKAKA SOKI MBOLO MBOLO AZALI KOYEBA ETE WANA EZALI LIBALA YA LOKUTA ?

Ba polisi bayaka na ndaku mbala na mbala pona kotala lolenge ya kofanda pe solo ya efandeli na ngai na molangani. Na koki koboya bakota pe bazali na mitundu ya kokata te. Kasi koboya na ngai ekoki komema ngai ti koboyisa ngai libala to kofanda esika moko.

Soki nazali mutu ya mobulu na lingi na bala ya lokuta, mituna ekopesama to koleka lokola mutu ya mabe. Na yango na zali na mibeko ya kozua avocat yambo ba tuna ngai mituna. →

■ *Tiré du manuel de Mathieu Beys*

Ba polisi bakoki kotuna ngai :

- Ndenge nini pe mikolo nini na kutanaki na molongani na ngai ?
- Nani alakisaki biso moninga ?
- Ba ndeko ya libota na ye pe basalaka nini ?
- Mukolo nini pe lolenge nini to sololaki na libala to kofanda esika moko pona mbala liboso ;
- Eloko nini alingaka kolia, posa na ye, mukanda, to film nini alingaka?
- Soki mbongo efutamaki po libala esalama ;
- Soki to sangisaki nzoto, ndenge nini tango ezalaki koleka, pe mokolo ya suka ezalaki mukolo nini ;
- Bozui na biso pe tosalaka ndenge nini pona kofuta ba niongo, kolia, kosomba biloko.

Ba polisi bakoki kotuna ba mituna ndenge moko na molongani na ngai. Soki bokeseni ezali ya mingi, libala to bofandi esika moko ekoboyama. Lolenge ya mituna nioso, na koki ko signer P.V te lobakaka soki na tangi nioso na mutu ya kokita pe na ndimi oyo nioso ekomami.

Esengeli na ngai na senga copie ya P.V kasi ba polisi bakoki kozela sanza moko yambo ba pesa ngai yango.

ESENGELI PONA NGAI NA ZONGISA BIYANO NA MITUNA NIO SO BA POLISI BAZALI KOTUNA NGAI PONA LIBALA NA NGAI ?

TE, esengeli na ngai te na pesa biyano nioso, po ete biyano na ngai ekoki komema ngai na etumbu ya esambiseli.

KASI, na solo, soki na boyi, ba polisi bakoki ko loba ete libala na ngai ezali ya lokuta, pe wa ekoki komema boboyi ya libala to kofanda esika moko.

■ *Tiré du manuel de Mathieu Beys*

**BAKOKI KOTIA
NGAI NA MIKANDA
NA BANGO SOKI
MITUNA ESALAMI
PONA NGAI PONA
LIBALA NA NGAI YA
LOKUTA ?**

SOLO, ba polisi bakoki kotia ngai na mikanda na bango BNG (Banque de données nationale générale) soki magistrat atuni yango, na lolenge ya mituna oyo etali libala na ngai to efandeli esika moko. Bozongisi sima to boboyi ya libala to bofandi esika moko ekokomama na kati ya mukanda ya population, pona koboya ete na kende kosenga libala na commune mosusu sima ya boboyi na commune oyo na salaki pona mbala liboso.

**MIBEKO
YA BA PAYA
LIBOSO
YA POLISI ?**

**4.
BOKANGAMI PE
EKANGELAMI YA
MIKANDA NA BA
OYO BAZANGI
MIKANDA**

NA TANGO NINI BAKOKI KOKANGA NGAI SOKI NA ZALI MOPAYA ?

Soki na zali mopaya, polisi akoki kokanga ngai :

- Na mibeko nioso oyo esengelami bokangami na mutu nioso oyo azali belge to mopaya.
- Soki na zali na mikanda te oyo ya bomoto na ngai to mokanda moko te ndakisa na koki kolakisa bofandi na ngai ya solo na mboka.

BAKOKI KOTINDIKA NA MAKASI EKUKE NA NGAI PO ETE NAZANGI MIKANDA ?

Na solo, te. Soki na zali esika na ngai sima ya boyebi ete esengeli la non-gua na mboka, esengeli na ngai na yeba ete ba polisi ba koya na ndaku. Soki bakuti ngai epayi na ngai, bakoki kokanga ngai pe komema ngai na kuku ekangama.

Soki na boyi kofongola ekuke na ngai, bakoki kotindika ekuke na makasi te, kaka soki ezali na bo mbangu to bazali na mitinda ya esambiseli.

Kasi esengeli na bango basala mukanda na esika oyo batalaka makamabu ya ba paya (Office des étrangers) bango nde ba komonisa boboyi, pe soki na kangami na sima, ba kozua yango po ba tia ngai na kuku ekangama. Tango mosusu ba mbolo mbolo bakoki kosala mayele pona bokoti na ndaku na ngai ; na koloba lolenge ete baye pona bokimi ya gaz oyo ezali na ndaku, wana ezali malamumu te (ezali na mibeko te).

■ *Tiré du manuel de Mathieu Beys*

BA POLISI BAKOKI KOMEMA NGAI NA LOKUTA NA ESIKA BA SALAKA PO BAZONGISA NGAI ?

TE, soki na zali mopaya na mukanda ya solo te, pe bazali koluka ngai te pona likama ya mabe, esengeli te bakosa ngai na lolenge ya lokuta ; lokola neti « koma mukanda oyo » pona komema ngai na esika ba salaka pe sima ba kanga ngai pe kozongisi ngai na mboka na ngai na wuta (to mboka mosusu ekoki kondima ngai).

Esengeli te kokosa batu ata kutu azali na mukanda ya malonga te, na lolenge ya bobengisi pona ko pimela ye liberté.

BA POLISI BAKOKI KO KANGA BANA NA NGAI NA KELASI ?

SOLO, eloko moko te ekoki kopekisa ba polisi ba kanga bana na ngai na kelasi soki bazali na mukanda ya solo te.

Esengeli na ba polisi :

- Ba yebeisa na mokambi ya kelasi liboso ba sala musala na bango « po ba bongisa bokeyeli malamau ya bana »
- Kozala na bilamba ya ndaku pe kolakisa mukanda na bango
- Ba kosala musala na bango na ngonga ya mateya te
- Bakoki pe kozala na moko ya libota po ekendeli malamau.

Ba polisi bakoki na ekuku ya bakambi ya kelasi te soki ba pesi bango mutindo te.

■ *Tiré du manuel de Mathieu Beys*

Soki ba polisi bakangi ngai po ete mikanda na ngai ezali malonga te, bakoki kaka kozelisa ngai ngonga oyo ezali motuya ti tango bakotinda maloba na « bureau ya Office des étrangers » pe kozela mitindo. Ba mbolo mbolo esengeli na bango kotika ngai soki bayebisi bango ete nazali na mibeko nazala na Belgique to « Office ya ba étrangers bazali na posa ya kotia ngai na nkuku ekangama te. Ekangemeli na ngai na bureau ya polisi esengeli ewumela kaka mokolo moko (ngonga 24). Yango ezali mbala mibale na ekangameli ya mikanda (administratif) pona ba kolo mboka (belges).

Soki bureau ya ba paya ezui mibeko te na kati ya tango esengeli, esengeli ba tika ngai. Na ko signer te mukanda ya boboyisi liberté oyo ezali na ba ngonga ekokani na solo te.

Na lolenge ya mitindo ya « office des étrangers » ba polisi bakoki :

- Kotika ngai na kende, pe na kobima na territoire te, po ete makambu na ngai ya « asile » ezali nanu na nzela.
- Bakoloba na ngai na bima na mboka na ngonga oyo esengeli (na nioso mikolo 30) pe kotika ngai.
- Komema ngai na kuku ekangama pe na mitindo ya kobima na mboka to ba kopesa ngai na ba oyo « ba salaka pona bokebi ya motambuisi » ya Office des étrangers (bureau ya ba paya).
- Komema ngai na esika pepo ekitaka pe na mitindo ya kobima mboka.

NGONGA BONI BAKOKI KO KANGA NGAI SOKI NA ZALI NA MIKANDA YA MALONGA TE ?

BA SANGO NINI ESENGELI NA ZUA PONA BOKANGAMI NA NGAI ?

Esengeli na ngai na yebe mibeko to pona nini bo kangami na ngai na ngonga ya muke pe na monoko oyo ngai na zali koyeba te. Na boyebi mibeko wana etosamaka penza te po ete ba polisi basepelaka koloba na ngai na signer pona bozui ya mitindo ya bokangami kowuta na « Office des étrangers », mitindo wana ekomamaka na monoko ya « français to néerlandais ». Nazuaka ba sango na ekomeli na centre oyo ekangama kasi na zali na chance ya muke na zua molimboli. Pona koboya nioso wana, esengeli na signer ata mukanda moko te. Lolenge ya koboya ko signer décision elengi koloba te ke ba kopesa ya copie te.

■ *Tiré du manuel de Mathieu Beys*

Na ndenge na zali mopaya oyo akengemi pona etaleli malamumu na makambu oyo ya ngai to na bozeli ya mibeko ya bobimi na mboka, na zali na mubeko ndenge moko na mutu nioso oyo akangami pona yango na koki :

- Mutu oyo ya malamumu pona ekangemeli na ngai
- Bo moni munganga ya ofele
- Komela, mpe kolia na ba ngonga malamumu, mpe makoki ya kosokoli nzoto mpe boboyi bokono.

Ya solo, na koka te na ndenge ya mibeko kozua (avocat) kasi eloko moko ekopekisa ngai te na senga moto ena (avocat).

Liboso ya bobengani na nga, esengeli na ngai na kanga biloko mpe bilamba na ngai mpe bozui mokanda ya polisi oyo ezali kolakisa biloko oyo na zuaki mpe oyo na tikaki na Belgique na ba sango nioso mpe na mikano nioso na zua yango mbala ya sima.

NINI OYO EBONGAMI NA MIBEKO PONA NGAI NA BOKANGAMI NA NGAI NA NDAKO YA BA POLISI ?

ESENGELI NA NGAI KOYANOLA NA MITUNA NIOSO YA BA POLISI ?

TE, esengeli na ngai kozala na kimia lolenge ya moto nioso oyo batunaka mituna.

Soki na zali na mikanda ya bo moto na ngai te, ndako oyo etalaka makambo ya ba paya esengeli eyeba epayi na wuta mpe koyokana na mboka na ngai oyo na wuta liboso ya ko bengana ngai. Ba polisi baktuna nga mituna po bayeba nazali nani mpe na wuti na mboka nini.

Bakoki mpe na yango kotuna na moyanioli (interprète) pona koyeba epayi na wuta na lolenge ya monoko oyo na zali koloba mpe ndakisa ya elobeli na nga (Lolenge ete ba paya misusu bazali koloba ete ba zali ba Palestiniens kasi bazali kokanisa bango lokola ba Marocains, Tunisiens, to Algériens).

■ *Tiré du manuel de Mathieu Beys*

BAKOKI KOBENGANA NGAI KAKA PO NA LALAKI NA NDAKO OYO EZALI YA NGAI TE ?

TE, kolala na ndaku na yo te bakozanga kozua mibeko ya kolo ya ndaku ezali likama te. Soki mikanda na ngai ezali ya kokoka (visa to mukanda ya solo ya bofandi na mboka) , mpe etamboli na ngai ezali na kokoso te epayi na batu, mikonzi ya mboka bakoki kobengana ngai te po na lalaki na kimia nioso na ndaku ya batu.

Kasi, soki na boyi kopesa mukanda oyo ezali kolakisa bo moto na ngai, polisi akoki ko kanisa ngai lokola mopaya azangi mokanda ya solo, mpe kotia nga na nkuku ekangama po mibeko elobi ete mopaya « ezali moto nioso oyo azali kolakisa mukanda ya solo te ke azali muana mboka ya Belika » Soki polisi azali komona ngai lokola mopaya esengeli te ayima yima na lolenge na ngai ya muana mboka. Kaka pona yango ezali ndakisa ete azali kosala mosala na ye malamumu te.

**MIBEKO
YA BA PAYA
LIBOSO
YA POLISI ?**

5. ESALELI NA MAKASI NA TANGO YA BOBENGANI

Polisi akoki kosala na makasi soki na « zali koboya bo bengani » to na « sali mbeba ya ngambo na tango ya bobengani ». Kasi esengeli kotosa mibeko ya motuya na esaleli na makasi (ndakisa : kosalela na makasi soki esengeli kolanda tina ya solo, na koyeba ngambo mpe kosalela makasi oyo esengeli).

Nakati ya nkuku ekangama (centre fermé), esengeli balakisa ngai DVD oyo ezali kolakisa ba eteni ya lolenge ya kobengana, oyo elkaka na lolenge ya ndambu na ndambu :

1. Ya solo, esengeli na ngai nazala na bokoki ya komata ngai moko na pepo kasi ba polisi bazala te po été na kota na kimia. Na boye, na koki kozua « likabo ya bokendeli » na nioso 100 euros soki na sengi yango.

2. Sokina boyi kokende na kimia, mulongo ya ba polisi bakoya kozua ngai. Bakomema ngai ti na pepo et bakoloba na nga na koto. Soki na boyi ezala na makasi te. Bakomema ngai na ndako ekangama (centre fermé) na kimia nioso po na mata.

3. Soki yango elongami te, ba polisi bakoya koluka ngai mpe bakoki koloba na ngai na makasi na kota pe kosala nzela ti na mboka na ngai na wuta (to mboka mosusu oyo bakoki koyamba nga) →

NA TANGO NINI POLISI AKOKI KO SALA NA MAKASI PONA KOBENGANA NGAI ?

4. Soki eteni esimbi te po ete na zali koboya ba polisi ba koki lisusu komeka kokotisa ngai na pepo mosusu oyo ezali kokende na bandeko mosusu, bakoki kozongisa ngai na mboka na pepo ezanga kokosa na tina ya likambo yango. Na ndenge ebongisami na ba mboka mosusu ya U.E. Monganga pe mokengeli ya maye manso ya polisi esengeli bazala wana pe na moyanoli po été na meka kosolola na ye munganga na monoko na ngai ya mbotama (lingala).

Kasi nzela pona makambo oyo etosamaka na yango te. Soki ndako oyo etalaka ba paya ezali na makanisi ya solo ya koyeba ete esengeli na yango te ya kolanda eteni ya liboso (1) pe ya mibale (2). Neta nazali mutu ya mabe (matata), ete na lobaki ke na lingaki kozanga na mboka na ngai te to pe soki ezalaki na momokano ya kobengana tango ya liboso ya bokangemi. Ba polisi kozua nga na makasi pe bakomema ngai na makasi pe kotia ngai na pepo na kosalela mibeko ya eteni ya misatu.

Ata kutu na eteni ya misatu to ya mine, ba polisi bakoki te « kome ma ngai na esambiselo pona bomoko na ngai mpe pona nzoto na ngai » mpe soki tembe ezali, bakoki kokata to koboya ebengenisami pe kosala ebengenisami na makasi, ata kutu na zali koboya, pona kotosa mibeko « ebengenisami ezali soki moke te ».

Ba polisi na batu ya ndaku ya ba paya bakoki ko tala ngai nzoto na ngai mobimba yambo ebengenisami nioso pona kotala soki nazali na eloko ya mabe te.

Soki nazali na mbongo to biloko ya motuya, bakotia yango na enveloppa na kombo na nga mpe ba polisi esengeli na bango koyebisa nga. Na kozua yango na bokomi. →

■ *Tiré du manuel de Mathieu Beys*

MAKOKI NINI OYO POLISI AKOKI KOSALELA PO ETE BABENGANA NGAI ?

Na nzela kowuta to na ndaku ekangama (centre fermé) ba « Sali oyo ya bobateli mokumbi » ya ndaku ya ba paya bakoki kosalela makambu na makasi (kokanga maboko, minioti, to bobeti na nzoto »).

- Pona kolembisa ngai soki lolenge na ngai zali mbeba pona bo moto na ngai to pona ba susu to soki nazali ko bebisa esika bato bazali.
- Pona kobatela nioso eleka malamumu na ndenge ya kokesenisa ngai esika, soki bazali na makoki ya masolo ya solo pona kondima » (na lolenge na ezaleli na ngai, bilembo ya biloko to ndenge makambu ezali) ete nazali mutu ya mbeba pona nzoto na ngai to ya baninga misusu to na lingi na bebisa lisanga ya bato.

Soki bazali kosalela na makasi, ba polisi esengeli na bango ba tala nzoto na ngai ndenge ezali soki nazali na kolongono to te, mpe bokebi na ngai mpe na oyo ya basusu. Na lolenge ya ezaleli na ngai bakoki kosalela na lolenge moko na motambuisi ya pepo :

- Minioti, kasi, na lolenge ya keba, kasi bakoki kokangisa ngai te na esika moko ya pepo.
- Ba lukamba oyo efonuamaka na pete nioso
- Na ba singa ya nylon
- Ba singa ya velco pona bokangi makolo pe ba genoux
- Bikoti ya batu ya makofi

Kasi bakoki kosalela na makoki ya mabe te to oyo esunga ta lokola:

- Minduki
- Biloko oyo ekangaka (coussins, bailon...)
- Ba nkisi oyo elalisaka to oyo elembisaka nzoto.
- Mayele pona bogumbi ngai na mibale to pona kokanga bilili na ngai
- Kotia ngai bilamba →

■ *Tiré du manuel de Mathieu Beys*

ESENGELI NA MONA MUNGANGA ?

Na yambo ya ngonga ya tuku mine yambo ya bokende, ba polisi esengeli na bango ba yebisa motambuisi pepo na ezongiselami na ngai mpe ba makoki pona bokebi oyo esengeli.

Motambuisi pepo akoki koboya ba mema ngai soki amoni ete bokebi ya pepo ezali ya kosungama te. Ba oyo nioso batosaka mitindo ya motambuisi pepo te to pe ba polisi bazali batu ya mbemba.

Tango pepo ezali na likolo, nazali mutu ya mbeba to (mutu mabe) soki :

- Nazali kobebisa na boyebi nioso biloko ya pepo (ba kiti, mesa)
- Nazali kotosa mitindo ya motambuisi pepo ten a oyo etali bo kebi to bozalisi malamumu ya pepo to na ba oyo bazali elongo na kati ya pepo.
- Nazali kotungisa ba Sali ya pepo to ba oyo bazali elongo kati na pepo.
- Nazali kofinga na maloba, na bilembo mpe nkama moko kati ya basali na pepo, to moko kati na oyo azali elongo na kati ya pepo.

Na bokoni, ba polisi esengeli na bango ba longola ngai minioti to eloko nioso ezali kokanga ngai yambo ya kopesa ngai na bakonzi ya mboka oyo nazali kokomela.

SOLO, esengeli na mona munganga liboso pe sima ya bomekami nioso ya ezongiseli oyo esimbaki te mpe soki na salaki mua bolembu ya nzoto ten a lolenge ya bokono na tango bazalaki ko mema ngai libanda ya ndaku ekangama (centre fermé) ti na epayi oyo bazuaka pepo.

Esengeli na ngai na mona munganga na ofele, munganga ya centre fermé sima ya mikolo mibale sima ya bozongi na ngai na esika mpe munganga esengeli asala mukanda. Munganga esengeli na ye azala mosali pona ye moko kasi pona mokonzi ya centre te. « Bomoni na ye pe mitindo na ye » oyo etali nzoto na ngai esengeli « esalama kaka na oyo etali ki munganga ». Soki na koki kofuta ye, esengeli na ngayi na pona munganga na ngai moko to oyo kaka ngai na poni.

Soki ba bengani ngai na ba paya misatu to ebele, munganga to botali oyo asalaka pona ye moko esengeli azala na kati ya pepo.

■ *Tiré du manuel de Mathieu Beys*

6.
BAZANGI
MIKANDA MPE
NA BA OYO
BAZUI ETUMBU
YA MIBEKO

ESENGELI NA NGAYI NA FUNDA POLISI SOKI NAZANGI MIKANDA ?

SOLO, KASI esengeli na ngai nazala na bokebi mpe ko mona avoka (avocat) yambo ya kosala nioso soki na zali na mabe te.

Soki na fundami mibeko ya solo te, na zali na mibeko lolenge ya mutu nioso, kofunda ata kutu na zali na mukanda ya solo te. Ba polisi esengeli na bango basunga ngai lokola mutu nioso oyo afundami na solo te, bakoki kopekisa lisungi te, to kondima efundeli na nga na koloba ete ke mukanda na ngai ezali ya solo te. Kasi soki na zali na mbeba pona bofandi na mboka to kozanga mukanda polisi akoki kozua ngai lokola mutu ya mobulu pe kofunda ngai na mokonzi ya mboka. (Procureur du Roi). Esengeli na ye akanga ngai mpe kotosa ba mibeko ya ndaku ya ba paya oyo ekoki koloba na ngai na longua na mboka mpe kotia ngai na ndaku ekangama (centre fermé).

Polisi esengeli na ye asunga ngai lokola mutu afundami na solo te mpe koloba ete na zali mozangi mukanda.

Na solo, bakoki kokanga nga soki na ye kofunda na ndaku ya bakonzi, ata pona makambu ya mabe lokola kosala mabe na muasi. Ekokani te kotala ba mbeba po ete yango etali makambo oyo ngai na koki kosimba te, (yango etali boyebi ya polisi mpe na bakonzi na ye, lolenge ya ba zuzi (juge) mpe ndaku ya ba paya, esika oyo ezali na centre fermé...). Soki nazali na mbeba ya mbalakata, esengeli na ngai liboso na mona avocat.

**MIBEKO
YA BA PAYA
LIBOSO
YA POLISI ?**

7. ESENGELI KOLOBA PONA KOBUNDELA MIBEKO YA BA PAYA

NA SALA NINI SOKI MONINGA NA NGA AKANGAMI NA NDAKU EKANGAMA (CENTRE FERME) ?

Soki moninga na ngai akangami pona azangi mokanda na koki ko tuna :

- Na ndaku ya ba paya mpe na ndaku ekangama pona koyeba soki tango ya bozongisi esi esalami
- Avocat pona kokotisa biyano etali mokano ya kotika mboka pe mosusu etali bokangemi mpe kopesa ye ba sango mpe mikanda ya solo (bo ndeko ya mopaya na Belgique, mikanda etali lolenge bazali kolandela nzela ya mokanda mpe bo moto na yo (identité).
- Lisanga ya ba bundeli, kimvuka to esika (centre) oyo etali bokokani ya ngenge, oyo etalaka ba ndaku ekangama (centre fermé) mpe kosunga mokangami.

NDENGE NINI NA KOKI KOTALA MONINGA NA NGAI OYO AKANGAMI NA NDAKU EKANGAMA ?

Na koki ko tala ye kaka soki na zali na mukanda na ngai ya bomoto mpe kolakisa bo ndeko na biso (muasi, moninga, moboti, muana, ndeko mobali, ndeko muasi, noko, tata muasi, to mama leki), kaka soki ndakisa epesameli na mokonzi ya centre.

Soki na bala to na fandaka na ndenge ya mibeko ya libala na solo to nazali kolakisa bolingo ya bowumeli na tango ya sanza motoba na mokangemi. Na koki kozua etaleli ya bolingo ya ngonga mibale sanza nioso sima ya bokangemi ya sanza moko. Bakoki mpe koboyisela ngai kotala mutu soki mokangemi to mopaya aboyi kokutana na ngai. Soki na lakisi « tin aya solo te » soki etaleli na ngai « ekoki kosala mabe pona bokebi ya mboka mobimba, bokebi ya bato, to bokambi ya bato mpe etamboli malamu ya centre ». Soki bome-mia ya makanisi to ya nzoto ya moto oyo azali na centre ezali na nzela ya mabe, na koki komemela ye lisungi (lokola biloko ya kolia) mpe biloko oyo epekisami te na mibeko oyo epesami na kati ya centre (masanga ya bolangui te, to biloko oyo ekoki kozala mabe te).

■ *Tiré du manuel de Mathieu Beys*

Soki na zali mokangemi, esengeli :

- Na senga na libota na ngai pona kutana na avocat na lombango nioso.
- Kosenga mikanda nioso basala ba copies na yango mpe kotinda na avocat mpo ye atala mikanda nioso mpe azongisa eyano oyo esengeli.
- Ko ndima eloko te soki oyebi te nini ekomami mpo ete bakoki koloba na yo o ndima mukanda bakomeli yo pona ko bengama na mboka to koboyila mukanda na yo ya bosengi ebatamelo to eyano epesamaki na avocat.

Na sala nini soki na zali mutu oyo ba nio- koli na lolenge ya mabe na tango bazali kobengana ngai ?

Mateya oyo epesami na tango ya moniokoli nzoto pona moto nioso ezali pela moko pona ba paya oyo ba bengani.

Pona boyebisi, na koki koyebisa mokonzi ya matonga ya polisi ya esika oyo tozali to na kimvuka oyo etalaka misala ya ba polisi. Na botindi telegrama ete nazali na bobangi ya lolenge ya bomokoli nzoto na tango ya ebengenelo oyo ebongisami na mua mikolo to kosenga epayi ya Avocat na ngai asala yango. →

NA SALA NINI SOKI NA ZALI MOKANGAMI NA NDAKU OYO EKANGAMA ?

Na koki pe kosenga mokengeli oyo ayebani te pona bokengeli lolenge ya ba polisi na tango ya bomekano ya bobenganeli. Soki nazali mutu oyo aniokuami na lolenge ya malamau te na tango ya bomekano ya ezongiseli na mboka, na koki :

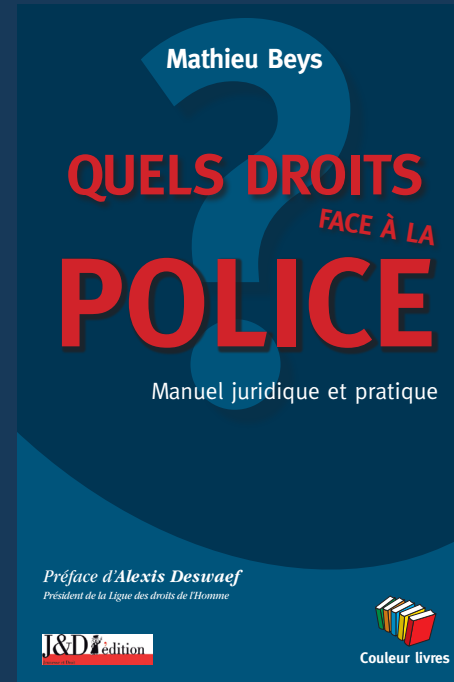
- Kosenga na ndako ya ba paya (office des étrangers) to mokonzi ya batongo copie ya mukanda ya polisi oyo ya liboso yambo ya bomekano ya bobenganisami ezala na mukanda ya bo moto ya polisi oyo ekomaki na mokonzi ya matongo soki batali bazali wana na esika to mukanda ya bakonzi na lolenge ya transfert soki mbeba ezumaki tango ya bokeseni esika (transfert).
- Kotinda na lombango telegrama na Centre fermé pona bosengi botali ya munganga na lombango mpe copie ya mukanda nioso oyo munganga asengeli kosala sima ya bomekano ya ebenganiseli, mpe mukanda ya ba oyo ba sunga batu to ba psychologue (batali ya mutu) pona kotala soki na zali koyima yima na lolenge ya boniokoli nzoto na ndenge ya mabe ;
- Kosenga munganga ya malamau oyo esengeli na futa ngai moko po été ata nzoto na ngai mpe sima asala mukanda mobimba.
- Kokotisa to kofunda na comité P. to na mokonzi ya malonga pona etalelo ya kati.

Esengeli na tuna na lombango avocat oyo akoki na ndenge ya makambo :

- Ko sunga ngai kosala makoki oyo :
- Ko funda to kosenga na ba zuzi bosengi boboyi ya ebanganelo na ngai na tango ezali ya motuya na boyebi ya makambo;
- Ko kotisa mukanda oyo ezali kofunda bakonzi ya matonga soki basali ngai pasi na boniokolami na ngai na bomekano ya ebanganelo na ngai na mboka.

■ *Tiré du manuel de Mathieu Beys*

Mikanda oyo ekomami na ndakisa ya mukanda oyo elanoli, oyo esimbi bo yebi nioso na mapinga y aba zuzi mpe na botuni na lisanga na ba zuzi ya motuya :

Mathieu Beys, Mibeko nini liboso ya polisi?

Buku ya ba zuzi mpe misala, Bruxelles-Liège, Couleur Livres Bolenge mpe mibeko 2014, 596 p. (Motuya : 24 euros).

Remerciements

L'auteur Mathieu BEYS, Maria-Gladys BUSSE et Marichela VARGAS pour la traduction Espagnol, Mira LUSEKI et Justin VITA DIASONAMA pour la traduction en Lingala, le Sétis Wallon et l'équipe du Relais de Mons-Picardie Laïque.

Dans le cadre de la campagne
d'Education Permanente
Contester est un droit
du Centre d'Action Laïque

Téléchargeable gratuitement sur www.picardie-laique.be